



MAATSCHAPPELIJKE OPVANG

Een opstap naar een zelfstandig leven.

Bernd Timmerman gaat in op de ontwikkelingen rond maatschappelijke opvang en hulp, en wat deze betekenen voor voorzieningen en vastgoed in buurten en wijken. Hij deed dat op verzoek van Bouwstenen voor Sociaal, in het kader van de Update van het 'Spoorboekje Maatschappelijke Voorzieningen'. Bernd benadert het onderwerp vanuit meerdere invalshoeken.

Door: Bernd Timmerman

Cliënten van maatschappelijke en vrouwenopvang

Multiproblematiek

Jaarlijks doen tussen de 65.000 en 70.000 mensen een beroep op opvang en hulp. Het gaat daarbij om dak- en thuislozen, slachtoffers van huiselijk en eengerelateerd geweld, slachtoffers van mensenhandel, tienermoeders, kinderen met traumatische ervaringen, ex-gedetineerden en zwerfjongeren. Met deze termen wordt vaak getracht de groepen cliënten te omschrijven, maar het gaat om mensen die met allerlei problemen tegelijkertijd. Doorgaans is er sprake van ernstige ontregeling op gebieden als wonen, werk, vrije tijd, inkomen, sociale relaties en gezondheid.

Cliënten met een langdurige zorgbehoefte

Veel cliënten in de maatschappelijke en vrouwenopvang krijgen op dit moment zorg uit de Algemene wet bijzondere ziektekosten (Awbz). Het zijn mensen met een psychische stoornis, verslavingsproblemen, een verstandelijke beperking of een combinatie daarvan; mensen met een langdurige zorgbehoefte. Een deel van hen ontvangt extramurale begeleiding of dagbesteding. Een ander deel verblijft intramuraal in een kleinschalige woonvorm voor beschermd wonen (RIBW). Een kleinere groep is 'verpleegbehoefstig' en ontvangt persoonlijke verzorging of verpleging, of verblijft op een Awbz erkende verpleegafdeling van een opvanginstelling. Het gaat in totaal om circa 15.000 plaatsen waarvan een nu nog onbekend deel per 2015 onder de gemeentelijke financiering zal komen te vallen. De verwachting is wel dat het merendeel van deze begeleiding vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) gefinancierd gaat worden.

Daklozen

Het aantal daklozen in Nederland wordt door het CBS geschat op 18.000. De telling van het CBS richt zich op de feitelijke daklozen; personen zonder vaste verblijfplaats, die op straat leven of - niet-structureel - bij familie of vrienden slapen en die kort gebruik maken van nachtopvang.

Slachtoffers van huiselijk geweld

Daarnaast zijn er elk jaar gemiddeld 200.000 mensen die te maken krijgen met ernstig en herhaald huiselijk geweld. Bijna 120.000 kinderen leven in een ernstige onveilige situatie. Jaarlijks zijn er gemiddeld 50 dodelijke slachtoffers te betreuren. De vrouwenopvang biedt gemiddeld per jaar aan ruim 12.000 vrouwen en bijna 3000 kinderen opvang en hulp. Het gaat bij deze cliënten om slachtoffers voor wie het niet langer veilig is om thuis te kunnen wonen. Het probleem

van huiselijk geweld is natuurlijk veel groter dan de groep cliënten die in de vrouwenopvang wordt opgevangen.

Slachtoffers van mensenhandel

Ook slachtoffers van mensenhandel worden opgevangen. Het aantal meldingen lag in 2012 op circa 1700, waarvan er circa 275 in aanmerking voor opvang kwamen. Als slachtoffer van mensenhandel kan je vaak nergens heen nadat je bent gevlucht of door de politie uit bijvoorbeeld de gedwongen prostitutie bent gehaald. Gelukkig bestaan er opvangcentra die je (anoniem) onderdak kunnen geven. De registratie, zorgcoördinatie en plaatsing van de slachtoffers is in handen van de stichting CoMensha.

Kinderen en jongeren in de opvang

Jaarlijks doen maar liefst 15.000 kinderen en jongeren een beroep op de instellingen van maatschappelijke- en vrouwenopvang. Kinderen en jongeren die in de opvang verblijven, komen uit zeer problematische gezinssituaties. Ze komen met hun ouders naar de opvang of alleen. Bij veel gezinnen waar zij uit komen, spelen armoede, sociaal isolement, verslaving, psychiatrische problematiek en crimineel gedrag een rol. Deze kinderen en jongeren verkeren daardoor in een zeer kwetsbare situatie. Vaak ontbreekt het aan basale voorwaarden voor een gezonde ontwikkeling, waardoor zij een grote kans hebben om later in hun leven te vervallen in bijvoorbeeld crimineel gedrag, verslavingsproblematiek of armoede. Er is vaak geen sociaal vangnet meer voor deze gezinnen, kinderen en jongeren. Daarom is er specialistisch maatwerk nodig om ze te ondersteunen. Voor alleenstaande jongeren is het extra lastig en meestal onmogelijk om nog een kans te maken op onderwijs, zelfstandig wonen en werken. Met de decentralisaties in het sociale domein krijgen gemeenten de mogelijkheid tot het ontwikkelen en uitvoeren van een integrale aanpak om kinderen en jongeren in een kwetsbare positie te ondersteunen.

**‘HET GAAT OM MENSEN DIE MET
ALLERLEI PROBLEMEN
TEGELIJKERTIJD TE MAKEN
HEBBEN’**

Aanbod en vernieuwing van opvang

Maatschappelijke opvang

Aan de verschillende cliënten worden verschillende vormen van hulp/opvang geboden.

De maatschappelijke opvang biedt tijdelijk verblijf aan mensen zonder dak boven hun hoofd, gekoppeld aan zorg en begeleiding en/of het verhelpen van een crisis. Onderdeel daarvan is beschermd wonen; wonen met langdurige begeleiding en toezicht in een beschermde omgeving, met zo nodig 24/7 toezicht dat zich richt op het voorkomen van verwaarlozing en het bevorderen van sociale redzaamheid, psychisch en psychosociaal functioneren, verzorging, en eventueel verpleging en het reguleren van probleemgedrag. De maatschappelijke opvang biedt naast beschermd wonen een breed palet aan andersoortige opvang, zoals nachtopvang, dagopvang, 24-uurs woonvoorzieningen, begeleid wonen, hulp aan huis.



Vernieuwende concepten in de maatschappelijke opvang zijn de Skaeve huses, waarin mensen kunnen wonen die zich in een gewoon huis moeilijk kunnen handhaven en ‘Housing First’. De laatstgenoemde voorziening biedt een vorm van begeleid wonen waarbij een moeilijke plaatsbare doelgroep direct een woning krijgt aangeboden. Als voorwaarde wordt gesteld dat de cliënt ambulante woonbegeleiding en hulp accepteert bij het regelen van de financiën, op tijd de huur betaalt en geen overlast veroorzaakt.

Vrouwenopvang

Organisaties voor vrouwenopvang bieden overal in Nederland opvang en hulp aan vrouwen - en eventueel hun kinderen - die slachtoffer zijn van huiselijk geweld, eengerelateerd geweld, loverboys/jeugdprostitutie of mensenhandel. Zij kunnen tijdelijk in een vrouwenopvang instelling verblijven en gebruik maken van basisvoorzieningen als crisisopvang, een individueel hulpverleningstraject, hulpverlening aan de kinderen en nazorg.

Voor de kinderen zijn aparte hulpverlenings-trajecten en gespecialiseerde medewerkers

aanwezig. Een enkele instelling voor vrouwenopvang heeft een jeugdzorgerkenning, andere werken nauw samen met aanbieders van jeugdzorg en zetten middelen in vanuit hun toekenning voor het leveren van Awbz-begeleiding en/of behandeling. De vrouwenopvang zet al haar expertise in om samen met de ketenpartners huiselijk geweld in al zijn verschijningsvormen te bestrijden.



**‘MENSEN IN EEN CRISISSITUATIE
MOETEN DIRECT TOEGANG
HEBBEN TOT OPVANG. DE
GEMEENTE MAG GEEN
BELEMMERINGEN OPWERPEN.’**

Vrouwenopvang instellingen hebben naast het basispakket aan opvang en (ambulante) hulpverlening ook verschillende specialismen ontwikkeld, waaronder opvang en hulpverlening voor tienermoeders, behandelgroepen voor getraumatiseerde slachtoffers, ‘safehouses’ op geheime locaties, opvang en hulpverlening voor slachtoffers van eergelateerd geweld en opvang voor mannelijke slachtoffers. Verder bieden de instellingen een breed pakket aan voorzieningen in de aanpak van huiselijk geweld. Dit pakket verschilt per instelling, afhankelijk van de afspraken met gemeenten en regionale samenwerkingspartners.

De belangrijkste ontwikkelingen

Landelijke toegankelijkheid

De Wmo regelt dat de instellingen voor maatschappelijke opvang en vrouwenopvang landelijk toegankelijk zijn. Hiermee wil de wetgever garanderen dat wanneer mensen zich in een acute crisissituatie bevinden, zij direct toegang kunnen krijgen tot opvang, waar dan ook in Nederland. De gemeente mag geen belemmeringen opwerpen. De invulling van deze landelijke toegankelijkheid is een actueel

onderwerp van discussie tussen rijk en gemeenten.

In de huidige Wmo staat de maatschappelijke en vrouwenopvang beschreven in prestatieveld 7, 8 en 9. Naar alle waarschijnlijkheid gaat dit vanaf januari 2015 veranderen met de invoering van de nieuwe Wmo. Centrumgemeenten zullen vanaf dan de regie hebben over beleid voor de aanpak van huiselijk geweld en de bescherming en begeleiding voor mensen in de maatschappelijke opvang en langdurige ggz. Het gaat om mensen die er niet in slagen om zelfstandig te wonen zonder de directe nabijheid van 24-uurs toezicht of ondersteuning. Een deel van deze mensen zal, op termijn, in staat zijn om een min of meer geregeld leven op te bouwen. Anderen zullen levenslang afhankelijk zijn van de begeleiding en soms ook van medicatie. Om een succes te maken van deze ‘herziening van de langdurige zorg’ moet er nog veel werk verzet worden. De Federatie Opvang gelooft dat dat kan lukken als alle partijen zich met hart en ziel voor deze mensen inzetten.

Dat vraagt om plannen waarin gemeenten afspreken hoe er voldoende woningen komen voor deze voormalige Awbz doelgroepen. Plannen waarin de samenwerking met woningcorporaties, zorgverleners, verzekeraars en cliëntenorganisaties is geregeld. Dit alles met het oog op een nieuw tijdperk waarin burgerparticipatie van deze doelgroepen vanzelf gaat spreken zodat ‘gewoon wonen voor iedereen’ mogelijk wordt!

Gewoon wonen voor iedereen

Het is overigens een terechte vraag of iedereen daartoe wel in staat is. Is het voor sommige mensen toch niet beter om in de bossen en duinen te wonen zodat zij geen last van ons hebben en wij niet van hen? De winst van de afgelopen jaren, waarin gemeenten de Stedelijke Kompassen Maatschappelijke Opvang hebben uitgevoerd, maakt veel duidelijk. Duizenden mensen met ernstige psychische stoornissen, met zware verslavingsproblemen en met een crimineel verleden hebben laten zien dat zij gewoon willen en kunnen wonen. Gewoon wonen, betekent voor een aantal van hen dat ze een eigen woning en een eigen huurcontract hebben. Voor een aantal zal dat (nog) niet lukken. Ze beheren niet allemaal hun eigen inkomen. De meesten van hen hebben geen betaalde baan. Wat ze wel hebben is eigen woonruimte die ze naar eigen inzicht inrichten. Ze hebben een eigen voordeur. Er zijn geen begeleiders of verpleegkundigen die zomaar hun huis binnenlopen. Ze kiezen zelf met wie en op

welke manier ze hun dag doorbrengen. Ze hebben afspraken gemaakt over de dingen waar ze hulp bij nodig hebben en de manier waarop die hulp geleverd wordt. De aandacht die ze van begeleiders krijgen vervangt vaak de aandacht die anderen van familie krijgen. De huizen waarin ze wonen heten vaak 'begeleid wonen project' of 'beschermd wonen'. De Federatie Opvang vindt deze vorm van wonen ook 'gewoon wonen'. Ze leven immers zo zelfstandig als mogelijk is en zo gestut als nodig.

Netwerkgang in de netwerksamenleving

We leven in een tijd dat van de burger gevraagd wordt eerst zelf zijn problemen op te lossen en niet te snel dure hulp inroept. Dit betekent dat de opvang in dat perspectief geplaatst wordt en een plek krijgt in de lokale ketens en netwerken. Er komen wijkteams met generalistisch ingestelde hulpverleners die zullen nagaan of een burger de steun kan vinden in zijn eigen netwerk. We denken dan aan familieleden, burens, vrienden of andere mensen uit het sociale netwerk.

Er is echter een categorie mensen waarvoor dat netwerk juist zeer gevaarlijk kan zijn, zoals bij huiselijk of eergeerelateerd geweld. Of dat iemand zich in een crimineel netwerk bevindt. Ook zijn er mensen nodig die kunnen zien dat een cliënt, die ogenschijnlijk een stabiel leven leidt, toch weer dreigt terug te vallen in een periode van wanen en verwarring. Dat zijn situaties waarbij snel en doeltreffend ingegrepen moet worden, zonder ingewikkelde indicatiestellingen. Een mensenleven kan ervan afhangen.

Het is belangrijk dat nu gemeenten verantwoordelijk worden voor het brede sociale domein, met deze situaties goed wordt rekening gehouden. Dit betekent dat de professionals die in de frontlinie werken goed getraind worden om signalen die wijzen op gevaar of tijdelijke terugval, te onderkennen. Vooral ook dat zij hun grenzen kennen en de specialisten op tijd inroepen. De professionals van de maatschappelijke opvang en vrouwenopvang zijn beschikbaar om de nodige ondersteuning bieden. Vanuit goede samenwerking met veel ketenpartners en de politie zal het mogelijk zijn om op tijd in te grijpen.

'ER ZIJN MENSEN VOOR WIE HUN NETWERK EEN GEVAAR VORMT.'

Zo gewoon mogelijk wonen

Opvang is geen doel op zich. Het gaat altijd om passende hulpverlening aan kwetsbare mensen.

Het is vanzelfsprekend om als uitgangspunt te nemen dat de cliënten gewoon thuis wonen. Dat is beter voor hen en zeker voor de kinderen die in veel gevallen meegaan in de opvang. Het is ook sociaal rechtvaardig. Het is niet juist dat bij huiselijk geweldzaken bijvoorbeeld de plegger in een ruim huis achterblijft en het slachtoffer naar een opvangplek toe moet.

Meedoen is van groot belang voor alle bewoners van maatschappelijke en vrouwenopvang, en begeleid en beschermd wonen. Begrippen als een betere kwaliteit van leven, sociale inclusie en een beter imago staan centraal. Cliënten van opvanginstellingen willen optimaal, vanuit hun eigen kracht, meedoen in de samenleving. Hierdoor ontstaat een beter zelfbeeld en een betere kwaliteit van leven. Daarnaast ontstaat meer sociale cohesie en wordt stigmatisering en negatieve beeldvorming doorbroken. Door intensieve samenwerking in de keten en het nadrukkelijk inzetten van specifieke deskundigheid over kwetsbare groepen wordt het meedoen voor cliënten intensief en structureel bevorderd.

'BETERE KWALITEIT VAN LEVEN, SOCIALE INCLUSIE EN EEN BETER IMAGO.'

Het doel is dus zo gewoon mogelijk wonen als mogelijk. Dan is de beschikbaarheid van goedkope huisvesting van groot belang. Zonder deze woningen verstopt de opvang en belemmert dit het deelnemen aan de samenleving.

Regiovisies huiselijk geweld en kindermishandeling

Ook de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling zal een stevige verankering dienen te krijgen in het gemeentelijke beleid. Middelen voor huiselijk geweld en kindermishandeling komen vanuit verschillende bronnen naar de gemeenten. De middelen voor de bestrijding van huiselijk geweld voor zover het vrouwenopvang betreft, lopen via de 35 centrumgemeenten. Als gevolg van de decentralisaties zien alle gemeenten zich genoodzaakt opnieuw na te denken over de inrichting van hun sociaal domein. Ze gaan dus ook nadenken over de vraag hoe de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling daarin past. De gemeenten hebben afgesproken dat ze daartoe regiovisies huiselijk geweld en kindermishandeling zullen opstellen. In deze regiovisies wordt ook besproken welke

taakverdeling er zal zijn tussen wat op landelijke, regionale en lokale schaal zou moeten gebeuren. En dat leidt tot een nieuwe verdeling tussen wat gemeenten met elkaar organiseren in de regio (het geld is immers van alle gemeenten) en wat ieder lokaal doet. Delegeren van het beleidsthema door regiogemeenten aan centrumgemeenten zoals nu voor kan komen, is met het oog op een toekomst bestendig sociaal domein niet langer passend. Voor centrumgemeenten heeft deze insteek tot gevolg dat waar ze trekker waren van het beleidsthema huiselijk geweld, er meer afstemming plaats zal moeten vinden met regiogemeenten. Regiogemeenten die voorheen een meer reactieve koers ten aanzien van huiselijk geweld volgden (afhankelijk van de koers van de centrumgemeente), zullen met de implementatie van een regiovisie proactief beleid formuleren en probleemeigenaar worden van het maatschappelijk fenomeen, want in alle gemeenten speelt huiselijk geweld. Zie ook www.regioaanpakveiligthuis.nl. De vrouwenopvang werkt hier graag aan mee en zet daartoe al haar kennis en ervaring in.

‘REGIOVISIES LEIDEN TOT EEN NIEUWE VERDELING TUSSEN WAT GEMEENTEN MET ELKAAR ORGANISEREN IN DE REGIO’

Gedeeld kwaliteitsbeleid biedt houvast

Gemeenten krijgen dus een grote verantwoordelijkheid voor de ondersteuning van kwetsbare mensen. Wat voor de komende jaren van groot belang is, is overeenstemming tussen de opdrachtgevers en de hulpverlening over de doelstellingen van het hulp aanbod én de uitgangspunten voor het kwaliteitsbeleid. Kwaliteit is immers een buitengewoon belangrijk aspect van de uitvoering en een bepalend element in de relatie tussen uitvoerder en cliënt. Kwaliteit is ook voor de opdrachtgever van groot belang. Als er zaken misgaan, zal niet alleen de uitvoerder maar ook de opdrachtgever daarop worden aangesproken.

Als het om een meting van de geleverde prestaties gaat is een praktische insteek om te kijken naar de mate waarin de gemaakte afspraken ook daadwerkelijk gerealiseerd zijn. Daarbij gaat het om de driehoek, waarbinnen de dienstverlener opereert: opdrachtgever (in casu centrumgemeente), cliënt en ketenpartners. Andere belangrijke aspecten zijn de tevredenheid over de dienstverlening van de instelling en de ervaringen van cliënten. Overeenstemming over

deze uitgangspunten betekenen een flinke stap voorwaarts en geven houvast in tijden van grote veranderingen.

Naar een gemeenschappelijke agenda Wat is het streven en de bijbehorende uitdagingen voor de nabije toekomst?

Gezinnen in een betaalbaar huis:

- er moeten afspraken komen met corporaties, particuliere verhuurders, opvanginstellingen en schuldhulpverlening over preventieve woonbegeleiding voor multi-probleem gezinnen ter voorkoming van huisuitzetting,
- er moeten voldoende beschikbare woningen voor snelle uitstroom na verblijf in de noodopvang komen,
- er moeten meer alternatieve woonvormen worden ontwikkeld voor bijzondere burgers, zoals Skaeve Huse en Housing First.

Veiligheid in huiselijke kring en aanpak kindermishandeling:

- er moet een professionele en methodisch onderbouwde aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling van preventie en vroegsignalering via opvang en herstel tot nazorg zijn,
- slachtoffers van huiselijk geweld die een opvangplaats nodig hebben moeten deze snel krijgen in de vrouwenopvangcentra, zodat zij veilig zijn,
- er moet gewerkt worden aan een ‘Veilig Thuis’-aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling, in nauwe afstemming met politie en justitie,
- er moet gewaarborgd worden dat sociale wijkteams beschikken over kennis en expertise om huiselijk geweld en kindermishandeling zo vroeg mogelijk te herkennen, onderkennen en ermee om te gaan.

‘DEELNEMEN AAN DE SAMEN- LEVING, ZICH GEWAARDEERD, THUIS EN VEILIG VOELEN.’

Toegankelijke opvang en zorg:

- er moet een betaalbaar en volledig zorgpakket zijn via een collectieve polis voor mensen met een minimum inkomen,
- er moeten afspraken zijn met zorgverzekeraars over een aansluitend

- pakket van zorg en maatschappelijke ondersteuning,
- er moet geïnvesteerd worden in budgetcursussen en schuldhulp, variërend van professionele schuldhulp tot administratieve ondersteuning door vrijwilligers,
 - er moeten goede afspraken zijn over opname en inschrijving van hulpvragers van elders, zoals ex-gedetineerden, psychiatrische patiënten en slachtoffers van huiselijk geweld.

Goede toekomst voor kinderen en jongeren:

- er moeten binnen de maatschappelijke opvanginstellingen voldoende formatie, expertise zijn en een goed leefklimaat om de aanwezige kinderen en jongeren veilig op te vangen en te begeleiden naar een zelfstandig bestaan,
- er moet passend onderwijs zijn zodat kwetsbare jongeren kunnen deelnemen aan het onderwijs,
- er moet voldoende re-integratie en participatiemiddelen zijn voor maatwerk en begeleiding om ook voor jongeren de aanstaande Participatiewet succesvol te kunnen uitvoeren,
- er moet een geïntegreerde samenhangende aanpak op de leefgebieden zijn met betrekking tot huisvesting, inkomen, dagbesteding en sociale contacten door de decentralisaties jeugdzorg, Awbz en Participatiewet in samenhang te bezien en te verbinden met de Wmo.

Meedoen aan de samenleving:

- er moet begeleiding zijn van cliënten in de opvang zo dat zij ondersteund worden om - weer- volop te kunnen meedoen aan de samenleving,
- er moeten stimuleringsprogramma's zijn voor sport en beweging voor kwetsbare groepen, die bijdragen aan zowel een betere gezondheid als meer sociale integratie,
- er moet een adequaat activerings- en werkbeleid zijn voor mensen in een kwetsbare situatie. Waarbij het van groot belang is dat diverse beleidsterreinen intensief samenwerken om zo een sluitende aanpak te bieden,
- er moet beleid komen dat gericht is op het 'op maat' gemaakte traject naar een betaalde baan. En er moeten goede mogelijkheden zijn binnen het vrijwilligerswerk.

CONCLUSIE – Bernd gaat in op het aantal mensen dat nu opvang krijgt en de ontwikkelingen in de regelgeving daarbij. Opvang wordt daarbij steeds meer 'gewoon wonen' met meer, minder en soms uiteindelijk geen begeleiding. Hij beschouwt de begeleiding als een soort 'sociale omgeving vervangende dienst'. Deze sociale omgeving moet wel veilig zijn en dat is niet altijd het geval. Bijvoorbeeld voor slachtoffers van huiselijk of eengerelateerd geweld of iemand in een crimineel netwerk. Bij huiselijk geweld staat de gezinsaanpak centraal. Kijken naar de slachtoffer, dader en kinderen. Bernd sluit af met een soort checklist voor maatschappelijke partijen, om ervoor te zorgen dat het gewone wonen mogelijk wordt. De opgesomde uitdagingen betreffende verschillende aspecten: het creëren van betaalbare woningen, het garanderen van de veiligheid, de toegankelijkheid van opvang en zorg, aandacht voor kinderen en jongeren en de maatregelen om mee te kunnen doen in de samenleving. Op eigen kracht mee kunnen doen met hulp die nodig is, dat is volgens Bernd het beeld voor de komende jaren.

Bernd Timmerman is manager Communicatie en Public Affairs bij de Federatie Opvang en CoMensha .

